

Tadej KOVAČIČ

PRAVICA DO (SPREMEMBE) IMENA – primerjalnopravni pregled

I. Osebno ime in njegov pomen za posameznika

Osebno ime je bistven atribut človekove osebnosti, ki služi za označevanje osebe kot posameznika in za razlikovanje od drugih fizičnih oseb. V ožjem smislu je sredstvo za identifikacijo in individualizacijo, v širšem smislu pa je simbol za samo osebnost z vsemi posebnostmi in lastnostmi, ki opredeljujejo osebo kot določeno družbeno bitje.

Osebno ime v okviru svoje razločevalne funkcije pogosto razkriva povezavo posameznika z določenim geografskim območjem ter njegovo nacionalno, etnično in/ali versko pripadnost, v določenih okoljih pa tudi socialni sloj. Zlasti priimki so praviloma sledi, iz katerih se lahko razbere podatke o medsebojni povezanosti posameznih oseb, ki jih je sicer težko ali nemogoče razbrati iz drugih virov.¹

V vsakdanjem življenju razkritje teh povezav ni nujno vedno v korist posamezniku in lahko predstavlja določeno oviro pri vključevanju posameznika v okolje.² Osebno ime se tako pojavlja kot navezna točka za diskriminacijo ali za omejevanje svobode izražanja v širšem smislu.

II. Pravica do (spremembe) imena kot človekova pravica

Prvotno je imel posameznik zaradi javnega interesa dolžnost nositi določeno ime, šele kasneje pa se je izoblikovala tudi pravica do imena.

Pravna narava pravice do imena je bila dolgo časa sporna. Francoska teorija je štela pravico do imena za lastninsko pravico, drugi pa so pravico do imena šteli kot pravico na nematerialni dobrini. Uveljavilo se je stališče, da gre za osebnostno pravico. Po mešani teoriji, ki jo zastopa Mitič, je pravica do imena osebnostna pravica in hkrati zakonska obveznost.³ Institut osebnega imena ne obstoji samo zaradi interesa osebe, ki nosi ime, temveč je tudi v interesu pravnega reda in pravne varnosti.⁴

Z osebnim imenom so povezane različne človekove pravice: pravica do zasebnosti, svoboda izražanja, pravica do uporabe svojega jezika in pisave, pravica do izražanja narodne pripadnosti, pravica do kulturne identitete, pravica do dostojanstva in pravica do enakopravnosti.

Pravica do osebnega imena je že dlje časa tudi mednarodni standard. Izrecno je omenjena v drugem odstavku 24. člena Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah, v katerem je določeno, da mora biti vsak otrok takoj po rojstvu

1 NOVAK, Barbara: Osebno ime in človekove pravice. *Pravnik*. - ISSN 0032-6976. - Letnik 52, št. 1/3 (1997), str. 84

2 Iz zgodovine so znani tudi primeri, ko je prišlo zaradi hegemonističnih teženj do prisilnega spreminjanja osebnih imen.

3 FINŽGAR, Alojzij: Osebnostne pravice = Die Persönlichkeitsrechte. Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1985, str. 92

4 ŠTURM, Lovro: Upravnopravne institucije, izbrana poglavja (študijsko gradivo), 4. predelana in dopolnjena izdaja. Ljubljana : Pravna fakulteta, 1986, str. 42

vpisan v rojstno matično knjigo in dobiti ime.⁵ Smiselno enako je določeno tudi v 7. členu Konvencija o otrokovih pravicah.⁶

Pravica do spremembe osebnega imena še ni dosegla takšne mednarodne veljave in je najbrž tudi še nekaj časa ne bo. Na nacionalni ravni je zaenkrat pravica do spremembe imena priznana samo z zakonom, ne pa tudi z ustavo kot najvišjim pravnim aktom posamezne države.

III. Judikatura Evropskega sodišča za človekove pravice

Evropsko sodišče za človekove pravice se je že večkrat soočilo z vprašanji, ki so povezana s pravico posameznika do spremembe osebnega imena.⁷ Ker pravica do spremembe imena ni neposredno urejena v Evropski konvenciji o varstvu človekovih pravic (EKČP), lahko sodišče omejitve te pravice presoja samo z vidika drugih konvencijskih pravic in svoboščin, kot so na primer pravica do zasebnega in družinskega življenja iz 8. člena, svoboda izražanja iz 10. člena in prepoved diskriminacije iz 14. člena.⁸

V zadevi *Stjerna*⁹ je sodišče pri presoji pravice do spremembe priimka izhajalo iz pravice do zasebnega življenja in ugotovilo, da osebno ime kot sredstvo posameznikove identifikacije in njegova vez z družino zadeva posameznikovo zasebno in družinsko življenje.¹⁰ Ta povezava med osebnim imenom in zasebnostjo izvira iz razločevalne funkcije imena, v okviru katere ponavadi ime sporoča v prostor določene informacije zasebne narave. V takšnih primerih posameznik s svojim imenom (nehote) razkriva okolici svojo pripadnost določeni nacionalni/etnični skupini, kasti, klanu, veri, plemiški veji in z njo povezanim ekonomskim statusom, nenazadnje pa tudi spol nosilca. Zato po mnenju sodišča omejitve pravice do spremembe osebnega imena potencialno posega tudi v posameznikovo pravico do zasebnosti.

Pravica do zasebnosti načeloma zagotavlja posamezniku, da se sam odloči, koliko zasebnosti bo delil z drugimi. Iz tega razloga se posamezniku priznava pravico, da spremembo imena prikrije podatke iz zasebne sfere, ki jih razkriva njegovo ime. Zlasti to velja v tistih primerih, ko posameznik noče, da bi ljudje že iz osebnega imena prepoznali njegovo poreklo, nacionalno pripadnost ali kakšen drug podatek, ki bi ga

5 Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah, ki ga je sprejela Generalna skupščina Združenih narodov z resolucijo št. 2200 A (XXI) z dne 16.12.1966 in je začel veljati 23.3.1976

6 Konvencija o otrokovih pravicah, ki jo je sprejela Generalna skupščina Združenih narodov z resolucijo št. 44/25 z dne 20.11.1989 in je začela veljati 2.9.1990

7 Najbolj znana je sodba v zadevi *Stjerna v. Finska* z dne 25.11.1994. Pomembne so tudi sodbe v zadevah: *Johansson v. Finska* z dne 6.9.2007, *Burghartz v. Švica* z dne 22.2.1994, *Guillot v. Francija* z dne 24.10.1996, *Cossey v. Združeno kraljestvo* z dne 27.9.1990

8 Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic, ki jo je pripravil Svet Evrope in je bila podpisana 4.11.1950, veljati pa je začela 3.9.1953.

9 *G. Stjerna* je želel spremeniti priimek v *Tavaststjerna*, ki je pred več kot 200 leti pripadal njegovi družini. Do spremembe priimka v *Stjerna* je prišlo, ko se je eden od prednikov rodil kot nezakonski sin in po svojem očetu prevzel samo del priimka *Stjerna*. Prošnja za spremembo priimka je bila zavrnjena zaradi zelo restriktivnih določb finske zakonodaje glede spremembe priimka.

10 Sodobna teorija opredeljuje zasebnost kot področje delovanja posameznika, v katerega ne sme nihče posegati brez posebnega (zakonskega) pooblastila. Pravica do zasebnosti posamezniku vzpostavlja krog intimnega lastnega delovanja, kjer sme z garancijo države sam odločati o tem, katere posege vanj bo dopustil.

lahko oviral pri lastnem uveljavljanju ter navezovanju stikov v okolju, v katerem živi.¹¹ Če država posamezniku pretirano omeji možnosti za spremembo osebnega imena, je lahko s tem prizadeta njegova zasebnost, ker bo javnost izvedela o njem več, kot bi hotel.

Vendar pravica do zasebnosti ni neomejena. Na podlagi drugega odstavka 8. člena EKČP se sme pravico do zasebnosti omejiti zaradi interesa državne varnosti, ekonomskega blagostanja, zaščite zdravja, morale ter pravic in svoboščin drugih. Na to omejitev je opozorilo tudi sodišče v zadevi *Stjerna* in pojasnilo, da so lahko v javnem interesu – kljub številnim razlogom, zaradi katerih želi posameznik spremeniti ime – postavljene (zakonske) omejitve pri spremembi imena. Iz tega sledi, da morebitna zavrnitev prošnje za spremembo osebnega imena ne pomeni nujno nedopustnega posega v zasebnost posameznika. Za presojo dopustnosti omejitve posamezne človekove pravice je odločilno tehtanje med posamičnim in splošnim interesom, pri čemer je omejitev pravice dopustna samo, če splošni interes prevlada nad posamičnim.

Nenazadnje se je sodišče v zadevi *Stjerna* tudi dotaknilo vprašanja legitimnosti omejevanja pravice do spremembe osebnega imena z vidika svobode izražanja, ki obsega prosto pošiljanje vseh vrst informacij v javnost.¹² V navedeni zadevi je sodišče sicer ugotovilo, da država ne sme v nobenem primeru posamezniku naložiti dolžnosti spremembe osebnega imena, vendar koraka naprej ni naredilo. Pravice do spremembe imena ni obravnavalo kot pravice, ki omogoča posamezniku, da v javnem (uradnem) življenju nastopa in se predstavlja s tistim imenom, ki si ga je sam izbral, čeprav je to zagotovo pomemben vidik posameznikove svobode izražanja. Ker je tudi svoboda izražanja v drugem odstavku 10. člena EKČP omejena iz enakih razlogov kot pravica do zasebnosti, tudi pri vprašanju omejitve te svoboščine stopa v ospredje tehtanje med splošnim in posamičnim interesom.

IV. Pravna ureditev po svetu (PRILOGA)

V priloženi preglednici je kratek prikaz pravne ureditve spremembe osebnega imena v številnih državah po svetu. Nekatere države omogočajo posamezniku precej prosto izbiro svojega osebnega imena, nekatere pa ga pri tem zelo omejujejo. Nekatere prevladujejo omejitve vsebinske narave (sprememba je možna samo, če so podani tehni razlogi), druge pa stopajo v ospredje omejitve formalne narave (sprememba se dovoli, če se v posebnem postopku ugotovi, da so izpolnjeni vsi predpisani pogoji). Nenazadnje lahko pomenijo omejitev pravice tudi visoki stroški postopka za pristojbine in takse.

V večini držav mora biti za spremembo osebnega imena podan utemeljen razlog:

- vsebina ali pomen imena (posmehljivo, žaljivo, sramotno, nespodobno, ponižujoče, ekstravagantno)
- pravila domačega jezika (težavna izgovorjava in zapis, prevod iz tujega jezika)

11 NOVAK, Barbara, 1997, str. 85

12 Določbo 10. člena EKČP o svobodi izražanja je treba razumeti kompleksno. Svoboda izražanja se po eni strani razlaga kot svoboda lastnega izražanja (*self-expression*) in svobodnega pretoka informacij, po drugi strani pa svoboda izražanja odseva pomembne pravice, svoboščine in celo družbene potrebe po pridobivanju informacij.

- pripadnost družbeni skupini (veroizpoved, spol, nacionalnost, državljanstvo)
- dejanske razmere (dolgotrajna uporaba imena, ki se razlikuje od uradnega)
- razlikovanje oseb (homonimija – če imata dve osebi enako ime in priimek, pogostost določenega priimka)

Nekatere države omejujejo pravico do spremembe osebnega imena tudi z določitvijo časa, ki mora preteči od zadnje spremembe, nekatere pa celo s tem, kolikokrat si lahko posameznik v življenju spremeni osebno ime. Sam postopek je najbolj enostaven v državah, kjer se uporabljajo za spremembo osebnega imena pravila *common law* (npr. Anglija, Wales, Severna Irska, ZDA), in najbolj zapleten, kjer se po uradni dolžnosti opravi preiskava glede izpolnjevanja pogojev (npr. Belgija, Avstralija). Določeno oviro pri spremembi osebnega imena nedvomno predstavlja tudi javna objava in s tem povezani morebitni ugovori zainteresiranih tretjih oseb.

V. Namesto zaključka

Zaenkrat še ni mogoče govoriti o neki splošni in univerzalni pravici do spremembe osebnega imena, ki bi veljala povsod in za vsakogar. Države to pravico omejujejo na različne načine. Evropsko sodišče za človekove pravice je v do sedaj obravnavanih primerih zastopalo stališče, da ima posameznik pravico spremeniti osebno ime, če je to potrebno zaradi varstva zasebnosti. Bržkone se bo sodišče v bodoče soočilo tudi z vprašanjem, ali ima posameznik v okviru svobode lastnega izražanja tudi pravico, da v življenju nastopa in se predstavlja s tistim imenom, ki si ga je sam izbral. To bi pomenilo pomemben korak k poenotenju pravne ureditve na področju spremembe osebnega imena v vseh državah, ki so podpisnice EKČP. Seveda bodo še naprej ostale možnosti za omejevanje te pravice zaradi interesov državne varnosti, zaščite zdravja, morale ter pravic in svoboščin drugih.

Zaključeno 16.1.2008